



Foto Niranyana Jayamary

# De dood of de gladiolen

Op 30 augustus 2010 hield Jet Bussemaker, voormalig staatssecretaris van VWS en bepleiter van Welzijn Nieuwe Stijl, een betoog over de toekomst van maatschappelijk werk. Ze deed dat ter gelegenheid van het afscheid van Margot Scholte als hoofdredacteur van *Maatwerk*. Daarom in *Maatwerk* haar lezing integraal: 'De vraag is of we de maatschappelijk werker als aparte beroeps categorie nog moeten willen behouden.'

door Jet Bussemaker

Er is de laatste decennia veel kritiek geuit op het maatschappelijk werk, en het welzijnswerk in meer algemene zin: het maakt mensen afhankelijk, het is onderdeel van een subsidie-industrie waar geld wordt rondgepompt, of het zou zelfs weggegooid geld zijn waar nutteloze straatbarbecues van worden georganiseerd. En inderdaad, veel welzijnsorganisaties zijn sterk aanbodgestuurd en gevangen in een bureaucratische verantwoordingsmythe. Toch ligt er juist nu een enorme uitdaging. In een tijd van economische crisis waarin maatschappelijke problemen en vraagstukken zich zullen verscherpen, kan het welzijnswerk bewijzen wat ze waard is. Maar in deze situatie is het welzijnswerk voor gemeenten ook een gemakkelijke bezuinigingspost. Het welzijnswerk zal dus moeten laten zien dat ze een wezenlijke rol kan spelen bij revitalisering van buurten en wijken, en in de participatie van bewoners, van tienermoeders tot eenzame ouderen.

Gelukkig ontstaat er in bredere kring steeds meer gevoel van urgentie. De volgende uitgangspunten staan daarin wat mij betreft centraal:

- De vraag van de burger en niet het aanbod van de gemeente/welzijnsorganisatie is leidend. Het gebeurt nog te vaak dat het aanbod de vraag bepaalt in plaats van andersom. Welzijnsorganisaties organiseren activiteiten voor jongeren of ouderen zonder dat duidelijk is of dit ook aan hun vraag tegemoet komt. Burgers zijn gewend te vragen wat ze kennen; zo vragen ze bijvoorbeeld een scootmobiel aan als ze eenzaam zijn, terwijl deelname aan een sociale activiteit, zoals voorlezen op een school, of gezamenlijk de maaltijd gebruiken, vaak een betere oplossing is.
- Eigen regie en kracht van burgers staat centraal. We gaan uit van wat mensen kunnen. De burger wordt niet gezien als cliënt,

maar als medeverantwoordelijke in het behalen van het resultaat en doel; hij is coproductent. Te vaak wordt zorg en ondersteuning overgenomen van burgers, in plaats van na te gaan wat zij zelf willen en kunnen oplossen. De Eigen Kracht Centrale laat zien dat mensen wel degelijk in staat zijn zelf problemen op te lossen of aan te geven wat ze daarvoor nodig hebben. Professionals gaan uit van wat mensen kunnen, ook als ze beperkingen hebben. Iemand in een rolstoel kan nog heel goed in een bestuur actief zijn, terwijl iemand die aan huis gebonden is via internet een luisterend oor voor iemand anders kan zijn.

- Er geldt een breed participatiebegrip en beleidsterreinen worden met elkaar verbonden. De gemeente krijgt steeds meer verantwoordelijkheden; naast de Wmo, ook de WWB, Inburgering en Jeugdzorg en het is goed denkbaar dat de komende jaren taken op terrein van werk, welzijn en zorg bij zullen komen. De verkokering van beleidsterreinen leidt tot versnippering en ondoelmatigheid. Terwijl er prachtige voorbeelden van verbinding mogelijk zijn, bijvoorbeeld door WSW'ers in te schakelen bij Wmo-taken als de huishoudelijke hulp of een boodschappendienst. Of door alleenstaande bijstandhouders op te leiden als buurtcoaches die de ogen en oren van de wijk zijn. Ook de zorg kan integraler en meer dicht bij huis worden georganiseerd met professionals die ogen en oren in de wijk hebben. Door versterking van de eerste lijn (huisarts en wijkverpleegkundigen en sociaal werker) maar vooral ook door horizontaal overleg tussen betrokkenen in de wijk (ook school, woningbouwcoöperatie, politie, zorg et cetera). Het kost minder, draagt meer bij aan participatie en sociale cohesie. Een randvoorwaarde is wel dat de landelijke overheid gemeenten voldoende beleidsvrijheid geeft, en ondersteunt om te komen tot een meer integrale indicatiestelling.

- Op lokaal niveau zullen de zachte disciplines zoals jongerenwerk, bewonersondersteuning en ouderenwerk verbonden moeten worden aan de harde sectoren onderwijs, werk, leefbaarheid en veiligheid. Ze hebben elkaar nodig om effectief te kunnen zijn, en om tot sociale slagkracht te komen. Zo blijkt dat goed sociaal beleid voor dak- en thuislozen zichzelf ruim terug betaalt door besparingen bij overlastbestrijding en veiligheid. Net zo goed draagt weerbaarheid bij aan bevorderen van veiligheid achter de voordeur, en adequaat participatiebeleid tot een toekomstperspectief voor een bijstandsmoeder.

- Uitvoerders krijgen de ruimte en de verantwoordelijkheid om vanuit een plan van aanpak de burger te bereiken. Een professional die de straat op gaat weet wat er speelt in de wijk, en die verbindingen weet te leggen tussen mensen en organisaties, zoals scholen, sportverenigingen, zorginstellingen, en ondernemers. Hij kan indien nodig/gewenst zelf diensten of faciliteiten vragen, huren of kopen. In de uitvoeringsgerichte aanpak creëert de professional samen met de burger een aanbod op maat en betreft uit het netwerk die sleutelpersonen, clubs en organisaties die nodig zijn om het doel te realiseren. Zijn mogelijkhe-

den worden niet beperkt door de inrichting van de ingekochte trajecten, producten en bijbehorende ketenpartners.

- Wethouders tonen visie en lef. De ruimte die zij op lokaal niveau hebben vraagt om het stellen van prioriteiten. Verbindingen tussen beleidsterreinen zoals hierboven genoemd zijn daarbij cruciaal. Wethouders zullen afrekenbare doelen met een gemeenteraad moeten durven af te spreken met heldere beleidsmatige kaders als anker voor alle uitvoerders. Wethouders zijn nogal eens terughoudend uit angst voor het particulier initiatief, of soms ook uit gebrek aan inhoudelijke visie. Teveel werd er met zachte hand gestuurd, en te weinig wordt er inhoudelijk leiding genomen. Dat moet anders, zegt onder andere Jos van der Lans: 'De verandering moet niet van het verre Den Haag komen, maar van bevlogen wethouders en visionaire ambtelijke diensten, die gevoel hebben voor de problemen, achting hebben voor professionals en begrijpen dat efficiency geen kwestie is van papier, maar van vertrouwen tussen professionals.' Ook al kom ik uit Den Haag, ik deel die visie. VWS moet de kaders stellen, de juiste financiële prikkels geven en stimuleren, maar de echte afspraken moeten op lokaal niveau worden gemaakt, vanuit een visie en met respect voor lokaal maatwerk.

## Welzijn Nieuwe Stijl

Wellicht komen u elementen in mijn verhaal bekend voor. Ze zijn inderdaad niet geheel nieuw. Ik heb tijdens het grote Wmo congres, september vorig jaar, de aftrap gegeven voor Welzijn Nieuwe Stijl, waarin grosso modo dezelfde uitgangspunten werden geformuleerd. Dat congres was de aftrap voor een grote Wmo-toer dat najaar, waarin ik samen met medewerkers van VWS alle provincies langsging op zoek naar inspirerende voorbeelden van beleid en lessen voor Den Haag en anderen. Ik heb prachtig mooie lokale voorbeelden gezien, maar ook lessen meegekregen. Die hebben we verwerkt in een brief gericht aan de Tweede Kamer om Welzijn Nieuwe Stijl verder vorm te geven. We waren half februari bezig om de laatste puntjes op de i te zetten toen het kabinet viel. Helaas is die brief nooit meer verstuurd. Gelukkig merk ik overal dat de inhoud wel bij velen is doorgedrongen en ook wel breed wordt gedeeld. Daarmee hebben we al een belangrijke gezamenlijke stap gezet: het in hoofdlijnen delen van een visie. Ik denk dat de uitdaging er de komende tijd vooral in ligt om praktisch en organisatorisch verder invulling aan die hoofdlijn te geven.

Margot Scholte zegt daar in Maatwerk enkele behartigenswaardige woorden over. Zij steunt de lijn van Welzijn Nieuwe Stijl, maar geeft direct aan dat medewerkers daar dan wel voor opgeleid moeten worden. Dat is lang niet altijd het geval.

## Eropaf en contact leggen

Scholte schrijft: 'Om te zorgen dat maatschappelijk werkers meer de wijken in gaan en daar de positie van 'generalist-specialist' vervullen, moet er wel nog een en ander gebeuren op het niveau van de uitvoering en de opleiding. Zo moet er meer gewerkt worden aan opbouwwerkachtige competenties: ➤

erop af, contact leggen met wildvreemden, netwerken bouwen om mensen heen, en netwerken van cliënten aanspreken om te kijken wat zij voor hun naaste kunnen betekenen'.

De basis daarvoor moet in de opleiding worden gelegd. Als staatsecretaris had ik het initiatief genomen tot de zogenaamde Wmo-werkplaatsen waar ervaringen uit de praktijk gedeeld zouden worden met onder andere hoge scholen, en dus direct in het onderwijs geïmplementeerd kunnen worden. Maar er is meer nodig dan alleen een gesubsidieerd programma; de nieuwe opdracht van maatschappelijk werkers moet in het hart van de opleiding een vanzelfsprekende plek krijgen.

### Behoeftte aan de generalist

Margot Scholte doet nog een belangrijke constatering, en geeft een nieuwe opdracht mee, en die gaat over de toerusting en de carrièremogelijkheden van maatschappelijk werkers. Het is opmerkelijk, zo stelt ze, dat maatschappelijk werkers die zich verder willen ontwikkelen ertoe neigen dat in de diepte te doen als 'domeingebonden specialist' (bijvoorbeeld als psychotherapeut of gezinstherapeut) en niet in de breedte als 'generalist-specialist'.

En juist die generalisten hebben we zo dringend nodig. Opleidingen, kenniscentra en beroepsvereniging zouden het niet-domeingebonden generalisme meer moeten benadrukken, en er zouden meer carrièremogelijkheden moeten zijn, waardoor generalisten zich ook meer profileren en beroepstrots ontwikkelen. Scholte roept de NVMW, de kennisinstituten, de (koepels

## Een professional die de straat op gaat, weet wat er speelt in de wijk

van) beroepsopleidingen en de brancheorganisatie(s) op de handen ineen te slaan om dit vraagstuk te agenderen. Met haar ben ik van mening dat die type maatschappelijk werkers van groot belang is om de doelstellingen van Welzijn Nieuwe Stijl waar te maken.

Maar ik zou nog wel een stap verder willen gaan. De vraag is of we de maatschappelijk werker als aparte beroepscategorie nog moeten willen behouden. Scholte schrijft in haar artikel over een krachtteam dat bestaat uit een maatschappelijk werker en een opbouwwerker die 'eropaf' gaan en bij mensen thuis de problemen bespreken. Maar waarom moet zo'n team uit een maatschappelijk werker en opbouwwerker bestaan? Waarom zou dat niet een goed opgeleide generalist kunnen zijn, die afhankelijk van de problemen die hij of zij aantreft, andere deskundigen erbij haalt? Jos van der Lans heeft ook hierover behartigenswaardige dingen geschreven: 'Als we welzijn nieuwe stijl en een gedachte van zelfredzaamheid verder willen ontwikkelen, dan hebben we een ander type professional nodig. Niet

het individualistisch georiënteerde social case work of het collectief georiënteerde maatschappelijk werk, maar een die beide terrein met elkaar verbindt en sociale netwerken ontsluit.' Van der Lans noemt dat het nieuwe sociaal werk, Boutellier de opbouwwerker nieuwe stijl. Ze bedoelen hetzelfde: iemand die zich - in de woorden van Boutellier - beweegt tussen 'er zijn' voor de burgers en bewoners en het 'plegen van interventies' als het erop aan komt.

Tot slot is er een nieuwe werkwijze nodig tussen opdrachtgever- en opdrachtnemer. Die zal gericht moeten zijn op inhoud en uitkomst. Gemeenten zullen als reguliere opdrachtgever aan moeten geven 'wat' zij willen; 'hoe' de uitvoerende organisatie dat doet is aan die organisatie, maar zal wel een duidelijke resultaatsverplichting moeten hebben. En daarbij doel ik niet op prestatieafspraken in termen van productbegrotingen want deze lokken risicomijdend gedrag uit. Ik denk meer aan verantwoording in termen van maatschappelijke effecten, zoals aantal jongeren met een startkwalificatie, afnemen van aantal mensen met schulden, of ondernemerschap en initiatieven in de buurt. Een activistisch ondersteuningsprogramma - zoals VWS voornemens was te ontwikkelen - zou daar een belangrijke bijdrage aan kunnen leveren. Maar dat moet dan samen met de gemeenten, de welzijnsorganisaties en met steun van de beroepsorganisaties, kennisinstellingen en hogescholen. De inhoudelijke visie van Welzijn Nieuwe Stijl krijgt daarmee een parallel lopend actieprogramma. Samen kunnen we ervoor zorgen dat Welzijn Nieuwe Stijl niet alleen met de mond beleden wordt, maar daadwerkelijk tot veranderingen in de praktijk zal leiden.

### Samenredzaamheid

We kunnen dan definitief afscheid nemen van de oude bureaucratische paternalistische welzijnsbenadering waarin de welzijnswerker weet wat goed voor U is, maar ook van de platte 'eigen verantwoordelijkheid'-ideologie. Ik voel me meer aangesproken door een benadering van samenredzaamheid, zoals ook door Pieter Hilhorst bepleit. De crux van samenredzaamheid is dat op kleine schaal collectieve waarden vorm krijgen en mensen de kans krijgen hun sociaal kapitaal te mobiliseren, op grond van zoveel mogelijk eigen regie.

Professionals zijn daarbij onontbeerlijk. Die moeten kritisch naar zichzelf durven te kijken, en zich af durven te vragen hoe ze burgers minder afhankelijk kunnen maken. Die moeten zelfkritiek weten te combineren met beroepstrots, en gericht zijn op samenwerking. Daarvoor moeten ze door de buitenwereld dan ook wel de waardering krijgen die ze verdienen.

Als we daarin slagen, dan kan het maatschappelijk werk een nieuwe toekomst tegemoet zien. Als we mislukken, dan vrees ik dat het maatschappelijk- en welzijnswerk een belangrijke prooi voor bezuinigingsbeluste bestuurders wordt. Ook voor het maatschappelijk werk geldt: de dood of de gladiolen. <

De volgende editie van Maatwerk - december 2010 - zal geheel gewijd zijn aan het thema Wmo.